

Arkeologisk undersökning i Styrnäs kyrka.

Fastighet: Styrnäs kyrkojord 1:3. Socken: Styrnäs. Kommun:
Kramfors. Landskap: Ångermanland.

Rapport 2016:7
Ola George

Foto framsida: *Teckning av Styrnäs medeltida kyrka (avfotograferad i kyrkans sakristia).*

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk undersökning i Styrnäs kyrka.

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Ola George
Härnösand 2016
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Syfte.....	6
Metod	6
Topografi och fornlämningsbild	6
Beskrivning av arbetet.....	9
Lagerföljd	13
Fyndmaterial	14
C-14 analys	16
Osteologiska analyser.....	17
Makrofossil och vedartsanalys	17
Tolkning och diskussion.....	17
Tekniska och administrativa uppgifter	19
Referenser.....	19
Bilaga 1. Fyndlista.....	20
Bilaga 2. Fotolista	24
Bilaga 3. Fotoark.....	24
Bilaga 4. Osteologisk analys	25
Bilaga 5. Tidningsartikel.....	31

Sammanfattning

Undersökningen påvisade fynd från omkring 300-talet e.Kr. fram till historisk tid. De äldsta fynden representeras av en glaspärla, sländtrissa och ornerad keramik. De fynden kommer uppenbarligen från en skadad grav från 300 -400-talet e.Kr. (datering utifrån keramikens utseende). Ett grisben C-14 daterades till 1150-1280 e.Kr. Från historisk tid fanns spikar, psalmböcker och tidningsrester, hästkosöm, fönsterglas och en järnplåt mm. Material som skärviga stenar, tegelbitar, järnfragment, fragment av kopparlegering, smidesslagg är mer svårdateade.

C-14 analysen av grisbenet är intressant då dateringen med stor sannolikhet sammanfaller med den medeltida kyrkans uppförande. Frågan är om benet kan sättas samman med kosthållningen på en samtida gård, prästgård eller arbetslaget som uppförde kyrkan? Den undersökta ytan motsvarar omkring 1,6 promille av kyrkobyggnadens yta och fynden av gravmaterialet i 1- metersrutan kan kanske förklaras med otrolig tur. Alternativt utgör den grävda ytan en ganska representativ bild av vad som finns under golvet; ett förstört gravfält.

Inledning

Styrnäs kyrka hade drabbats av hussvamp i golvet och behövde därför saneras. Styrnäs församling gav OCAB i uppdrag att genomföra en sanering. Saneringsarbetet inleddes med borttagande av löst material, främst träspån, från markytan. Under detta arbete påträffades ett fynd (en knapp med okänd ålder), varför länsstyrelsen kontaktades och arbetet avbröts tills

vidare. Då det enligt uppgift ska ha funnits en medeltida kyrka på samma plats som den nuvarande kyrkan, gjorde länsstyrelsen bedömningen att det med stor sannolikhet kunde finnas bevarade lämningar från medeltidskyrkan under den nuvarande.

Länsstyrelsen besiktigade därför platsen tillsammans med en arkeolog från Murberget Länsmuseum Västernorrland, och kunde konstatera att markytan täckts med ett sandlager, sannolikt vid uppförandet av nuvarande kyrkan. Sandlagret gjorde det omöjligt att vid besiktningen identifiera några lämningar av medeltidskyrkan, äldre gravar eller liknande. För att försöka klargöra den eventuella förekomsten av fornlämningar under kyrkan, samt fastställa sandlagrets tjocklek, gav länsstyrelsen Murberget i uppdrag att genomföra en arkeologisk utredningsgrävning. Då utredningsansvaret i detta fall låg på länsstyrelsen så bekostades utredningen med hjälp av länsstyrelsens anslag för kulturmiljövård.

Figur 1. Översiktskarta med Styrnäs kyrka markerad.

Syfte

Vid en besiktning som Länsstyrelsen och Murberget genomförde under golvet i Styrnäs kyrka kunde inga spår efter den medeltida kyrkan iakttas. Troligen berodde det på att rester av den medeltida kyrkan täcktes med ett sandlager som påförts i samband med byggandet av den nuvarande kyrkan.

Syftet med undersökningen var att ta reda på hur mycket av markytan/sandlagret under golvet som kunde tas bort vid den fortsatta saneringen med sugbil utan att eventuella lämningar efter den medeltida kyrkan skadas. En mindre arkeologisk undersökning genomfördes för att ge en klar bild av platsens lagerföljd och hur tjockt det påförda sandlagret var. I undersökningen ingick även att gå igenom alla de säckar med material som samlats ihop under saneringsarbetet.

Metod

För att ta reda på vad som fanns i säckarna med material från saneringen undersöktes innehållet utomhus på Murberget. Materialet hälldes ut på byggdug för genomgång. Byggmaterialet (trärester) lades därefter i en skopa för bortforsling med maskin till en plats där resterna brändes upp.

Undersökningen i kyrkan utfördes rakt nedanför den lucka som tagits upp i golvet (i brudkammaren). Material från den 1 x 1 meter stora rutan grävdes med skärlev och hälldes i hinkar. Jorden bars sedan ut på parkeringsplatsen för att sållas. En rektifiering av den medeltida kyrkans läge utfördes av Peter Persson på Länsstyrelsen.

Topografi och fornlämningsbild

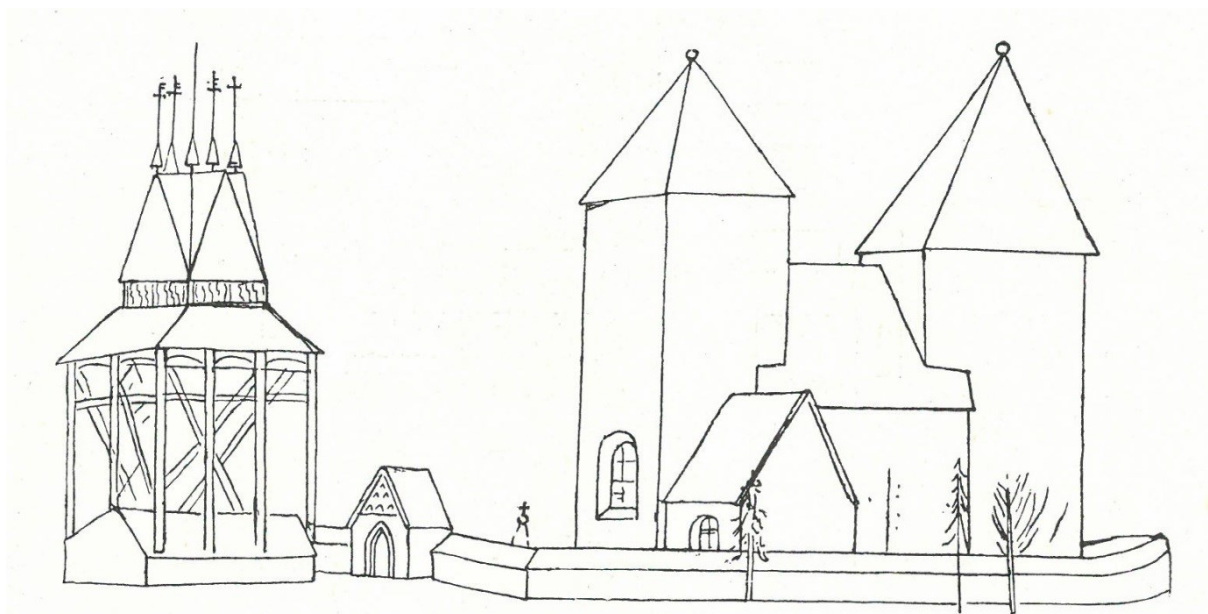
Kyrkan ligger på en höjd intill Ångermanälven. Från kyrkogården sluttar marken åt både söder och norr. Väster om kyrkan sluttar marken brant ner mot älven. Där är två fornlämningar belägna (Raä 26:1 och 57:1) I Fmis beskrivs fornlämningarna:

”Raä 26:1 Gravfält, 70x30 m (N-S), bestående av 10 fornlämningar. Dessa utgörs av 7 högar och 3 runda stensättningar. Högarna är 5-7 m diameter och 0,4-0,8 m h. Flertalet har gropar i mitten och schaktskador i kanterna. De runda stensättningarna är 4-6 m diameter och 0,1-0,2 m h. Helt övertorvade. I gravfältets S del samt SSÖ om gravfältet finns ett par relativt små och oregelbundna terrasseringsringar.

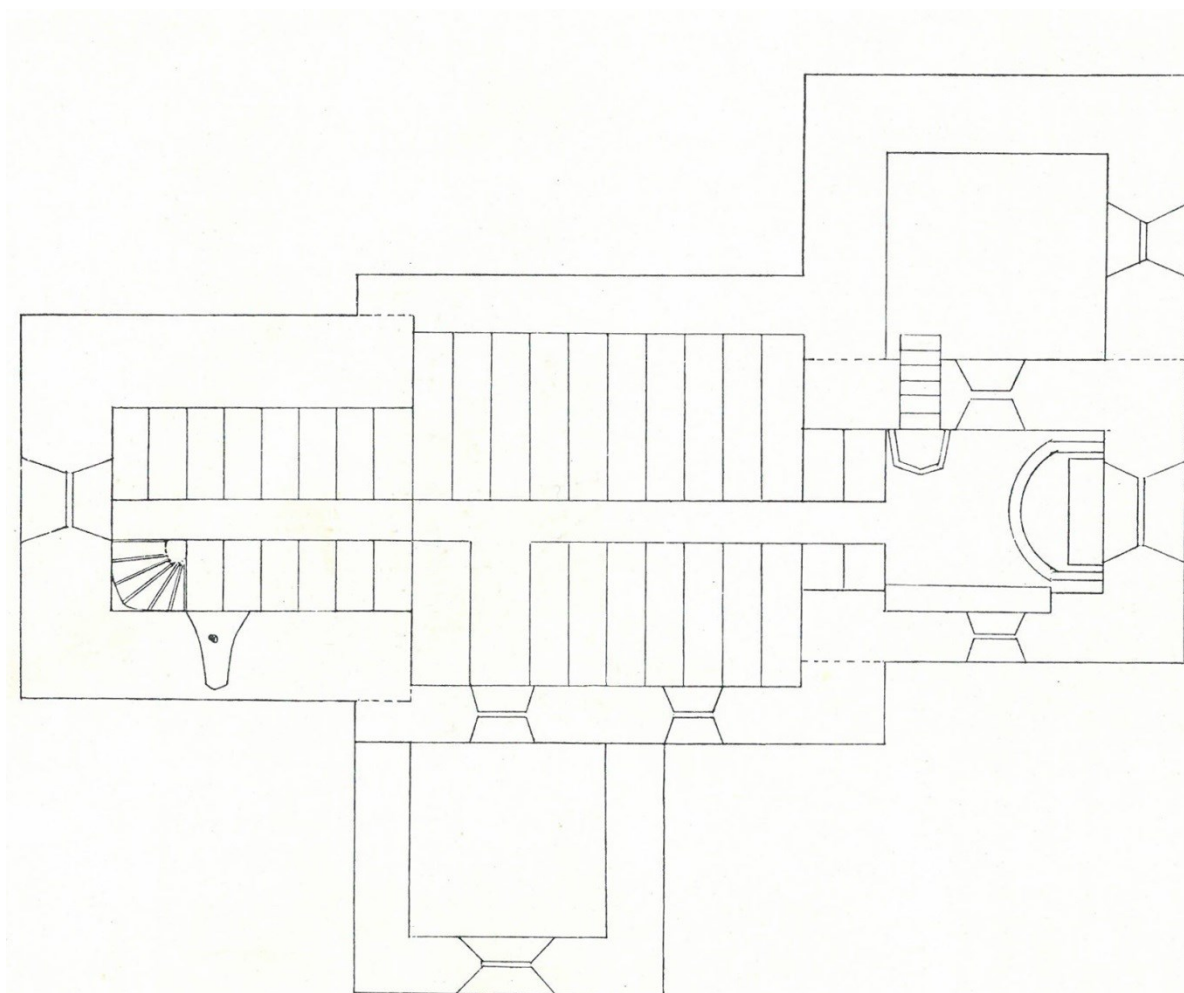
Raä 57:1 Svacka, 50 m l (NNV-SSÖ), 1-3 m br och 0.1-0.4 m dj. Enligt Kjell Melin, Nyland, markerar svackan en lönngångs utsträckning. Lönngången ska ha hört till borgen Styresholm, vilken Melin anser ha stått på den nuvarande kyrkans plats. Lönngångens fortsatta utsträckning åt SSÖ är i så fall förstörd av gravläggningar på kyrkogården.”

Inom en radie på cirka 400 meter finns flera platser med järnåldersgravar och fångstgropar och i socken har flera vikingatida silverskatter hittats.

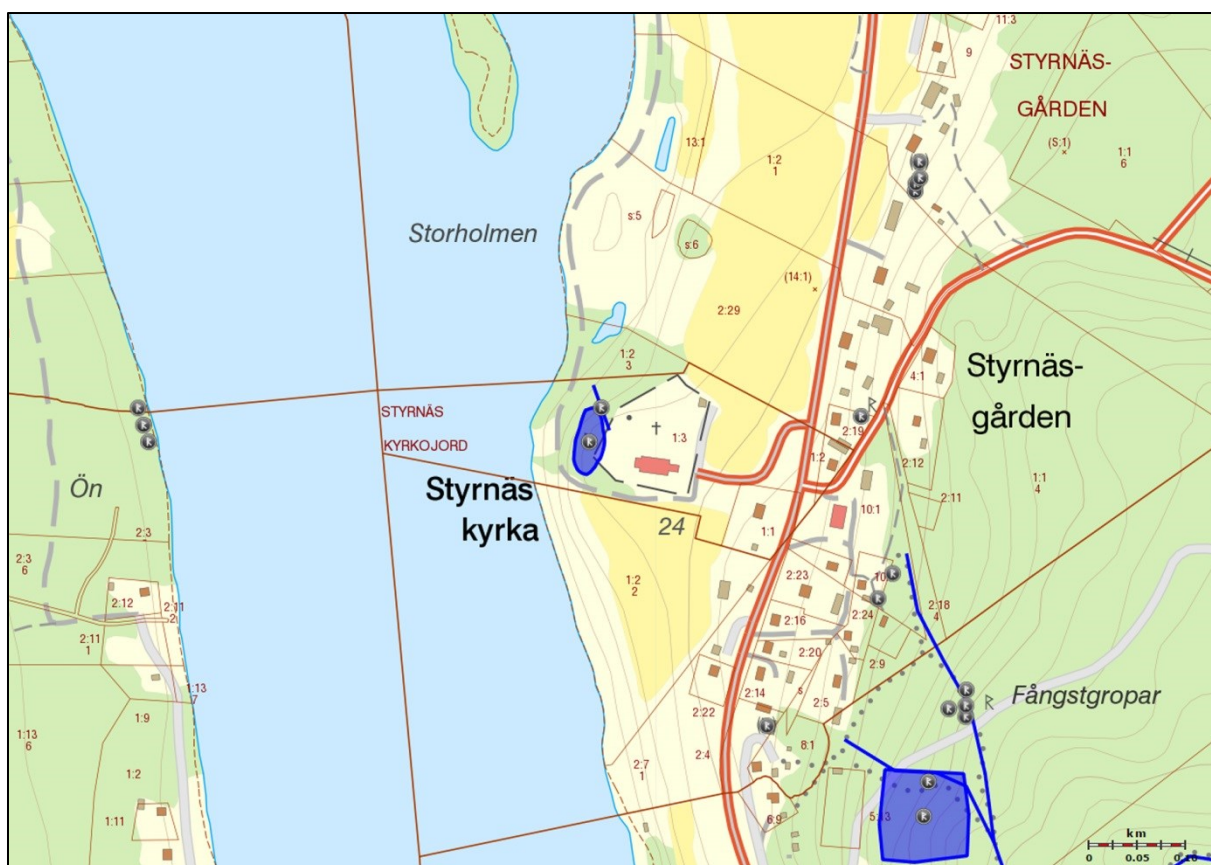
I samband med styresholmsprojektet beskrevs kulturmiljön i Ådalen och Styrnäs kyrka av Leif Grundberg (Grundberg 2005). En äldre beskrivning av socken är gjord av Ekman (Ekman 1928).

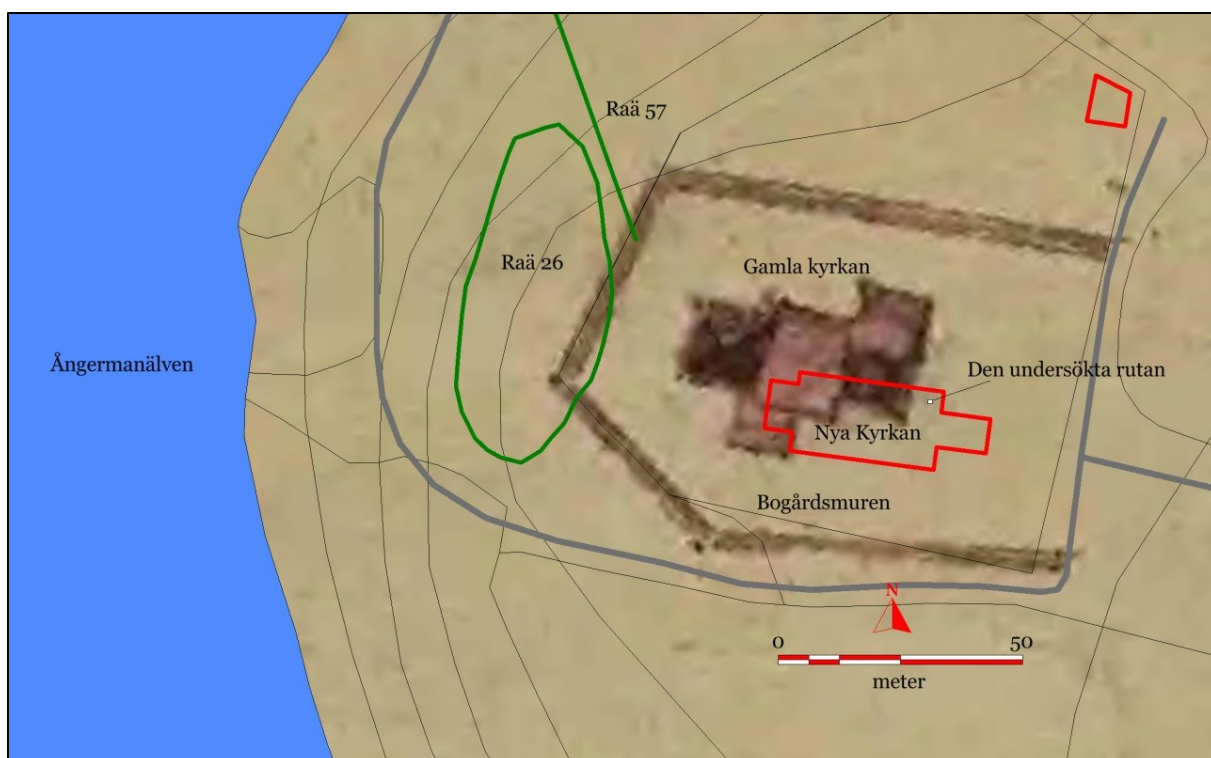
Figur 2. Teckning av Styrnäs medeltida kyrka från 1828 (A.T.A.)

Figur 3. Styrnäs medeltida kyrka i plan avbildad av lantmätare Colléen före rivningen vid mitten av 1800-talet (Cornell 1918).

Figur 4. Översikt av området vid Styrnäs kyrka. Bild från Fmis.

Figur 5. Den medeltida kyrkan rektifierad på dagens karta.

Beskrivning av arbetet

Den enda yta som var möjlig att gräva var vid hålet i golvet (cirka 1 m²) som tagits upp i den s.k. brudkammaren. Jorden från provrutan grävdes lagervis upp och lades i murarhinkar som bars ut för att sållas på parkeringsplatsen. Lagerföljden dokumenterades genom ritning och fotografering.

Materialet i säckarna från saneringen kördes ner till Läns museet där det genomsöktes.

Figur 6. Ola George under kyrkgolvet vid besiktningen.

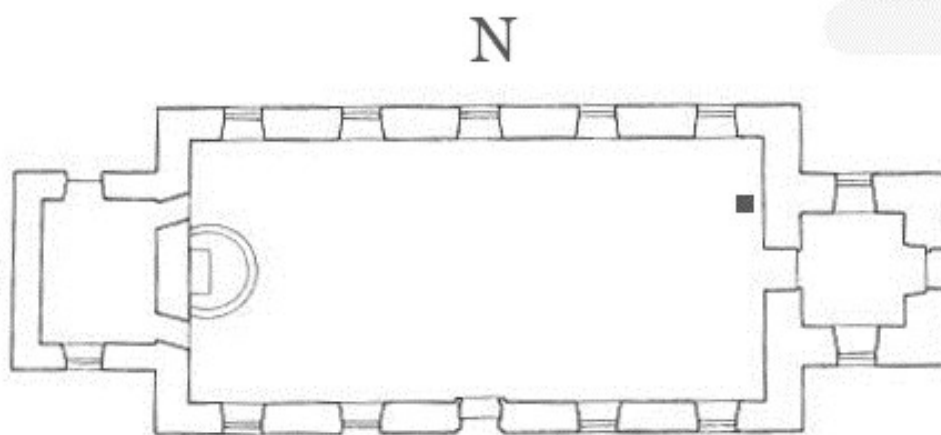
Figur 7. Malin Franzén vid sållet.

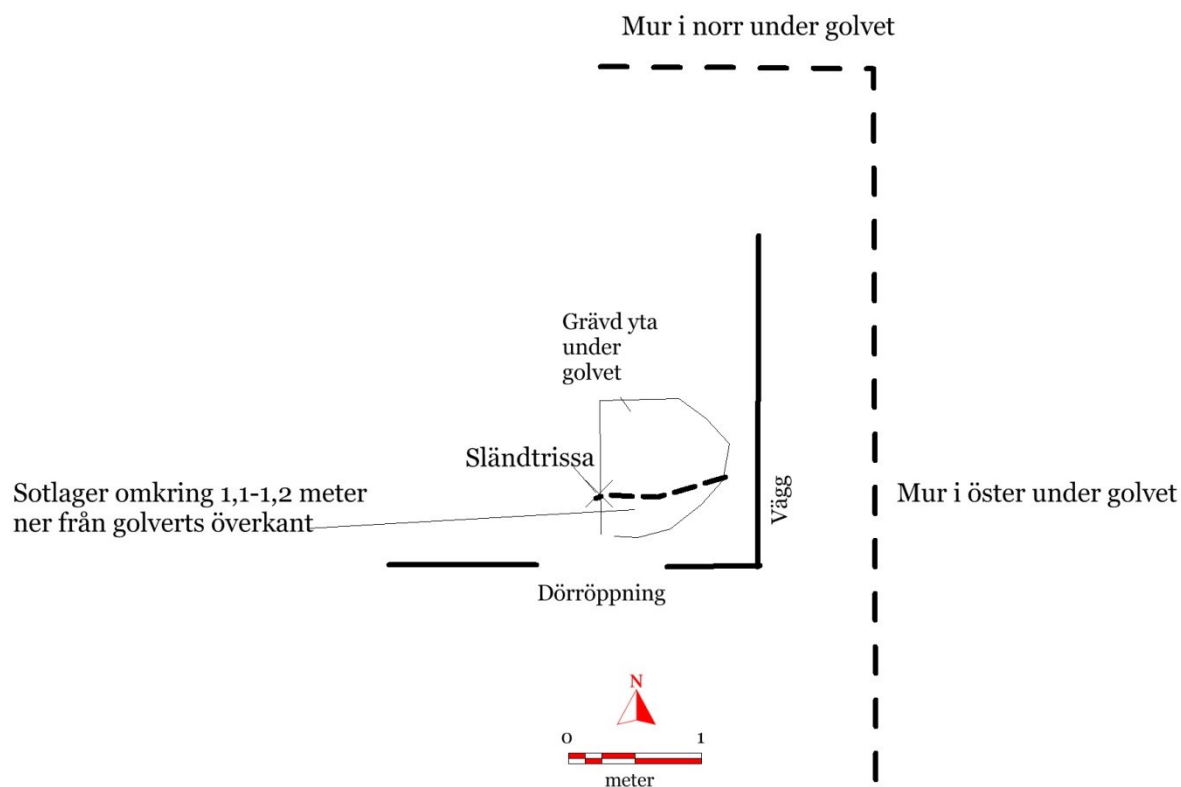
Figur 8. Ole Alexander Dyrli Husby och Andreas Alsaker vid sållet.

Figur 9. Hålet i golvet och undersökningsytan. Foto från väster.

Figur 10. Plan över Styrnäs nuvarande kyrka (byggd 1852) med undersökningsytan markerad med en fyrkant i östra delen av långhuset (Plan från Kyrkobyggnader 1760-1860).

Figur 11. Situationsplan med provgropens läge markerad.

Figur 12. Säckarna med material från saneringen under kyrkgolvet.

Lagerföljd

Vid besiktningen som Murberget och Länsstyrelsen genomförde den 4 september 2015 noterades inga rester efter kalkputs under golvet. Några andra fynd eller ben sågs inte heller till vid ålningen under golvet. Slutsatsen blev att ett sandlager förts på i samband med att den nya kyrkan byggdes 1852.

Vid undersökningen 17-18 september 2015 konstaterades att det översta lagret som var 0,2-0,25 m tjockt innehöll finsand/mjåla med inslag av träspån, och stenar. I detta lager hittades ett bryne (fyndnummer 1). Lagret innehöll alltså rester av snickeriarbeten och borde rimligen vara från den senaste kyrkans uppförande, möjligen med inslag av äldre material som brynet (brynet behöver inte vara förhistoriskt utan kan även vara från historisk tid).

Under det översta lagret fanns ett cirka 0,2 meter tjockt lager bestående av ljusbrun sand/mjåla med inslag av småsten och tegel.

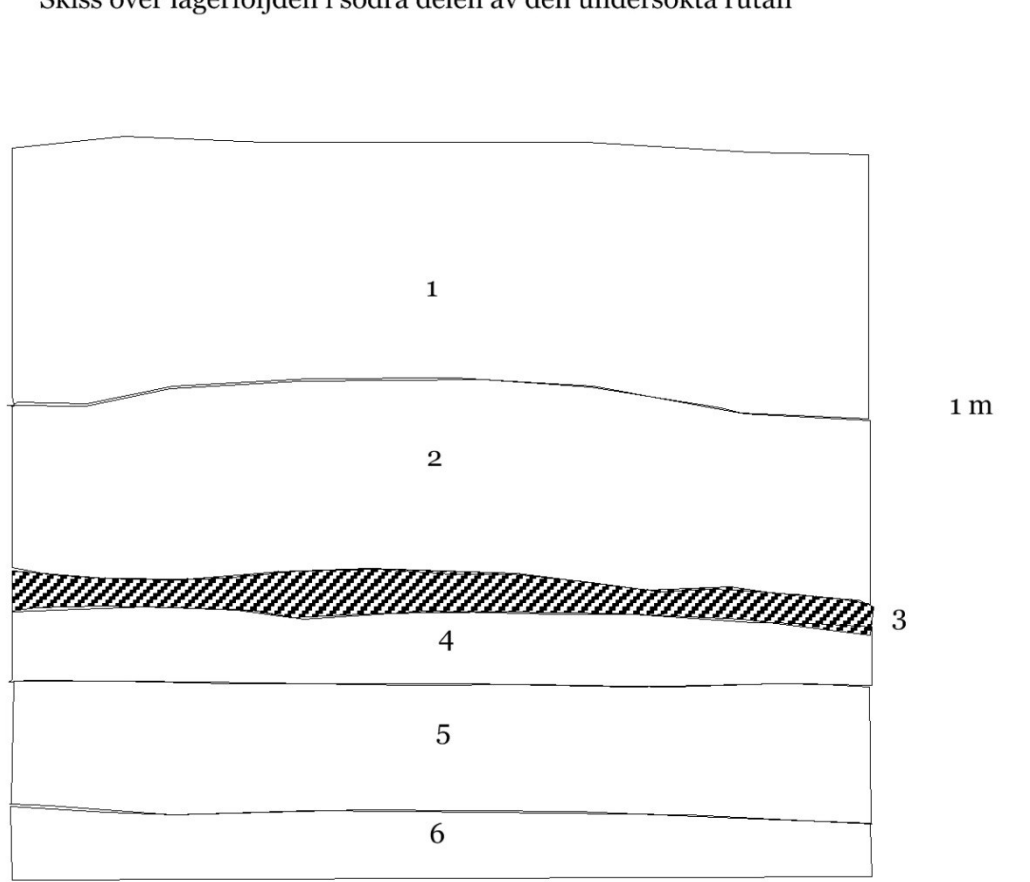
Därunder fanns i södra delen av rutan ett något omrört sot- och kollager (0,05-0,1 meter tjockt) som först tolkades vara rester efter ett brandlager från en grav. Ett bränt grisben i lagret daterades dock till medeltid vilket gör att tolkningen inte är helt säker.

I och i anslutning till det omrörda sot- och kollagret hittades en sländtrissa (fyndnummer 2), en spik (fyndnummer 6), en pärla (fyndnummer 3), ornerad keramik (fyndnummer 23), Flintbitar (fyndnummer 4 och 5), fragment av kopparlegering (fyndnummer 7), järnfragment (fyndnummer 8, 9, 20), spikfragment (fyndnummer 18,19), smidesslagg (fyndnummer 17), en knivsegg (fyndnummer 10) ett knivbladsfragment (fyndnummer 15) och brända ben. Att sot och kollagret var omrört tyder också fyndet av tegel på (fyndnummer 28).

Under sot och kollagret fanns ett cirka 0,1 meter tjockt lager av mjåla och under mjålalagret fanns ett kulturpåverkat lager bestående av kulturpåverkad brun sand/mjåla (troligen ett marklager från järnåldern).

Under det kulturpåverkade lagret vidtog ett lager orörd rödbrun sand omkring 1,35 meter under överkanten på golvet.

Skiss över lagerföljden i södra delen av den undersökta rutan

1. Finsand/mjåla med träspån och sten (mycket damigt).
2. Ljusbrun sand/mjåla med inslag av småsten och tegel.
3. Brandlager. 4. Mjåla. 5. Kulturpåverkad brun sand/mjåla.
6. Rödbrun sand.

Figur 13. Skiss över lagerföljden i södra delen av rutan.

Fyndmaterial

I samband med saneringsarbetet under golvet i kyrkan rensade företaget OCAB bort löst liggande material (mestadels trärester från snickeriarbeten). Materialet lades i säckar och forslades till Härnösand för att gås igenom av Murbergets personal. I samband med saneringen hittades en knapp med riddarmotiv. Knappen dateras troligen till historisk tid kanske så sent som slutet av 1800-talet.

Arkeologistudenterna som deltog i undersökningen letade igenom alla säckar (cirka 60 st) men hittade få fynd, mest förekommande var träspån och snickerirester. Rester hittades även av psalm böcker, tidningsrester från 1929, tegelfragment, porslin, godispapper, enstaka skärviga stenar, en etikett där det av texten framgick att F & E. Nätterqvists kolimport AB Härnösand skickat något till en H... i Prestmon F. v. b. till Styrnäs kyrka. Två ben (troligen ett revben och ett armben) hittades i säckarna.

I den ruta som grävdes påträffades brända ben, ornerad keramik från 300-500 e.Kr. (keramikfragmentet är ornerat med en s.k. repstavsvulst, ett dekorelement som var vanligt under yngre romersk järnålder och äldre folkvandringstid, fragmentet bör ha suttit på halsen eller skuldran av ett kärl, Thomas Eriksson, Lunds Universitet muntligen) en sländtrissa av

sten, en glaspärkla, flinta, spikar, en knivsegg, knivbladsfragment, ett bryne, järnfragment, fragment av kopparlegering, smidesslagg, hästkosöm, sintrat material, tegelfragment, fönsterglas och en järnplåt.

En del av materialet hittades i ett sot- och kollager som först tolkades som rester efter en brandgrav. Den medeltida dateringen av ett grisben från lagret gör att den tolkningen inte längre är lika säker. Det medeltida grisbenet kan möjligen ha hamnat i ett äldre sot- och kollager/omrört brandlager från en järnåldersgrav.

Metallföremålen från nivåerna vid kol/sotlagret sparades och konserverades. Sammantaget kan sägas att det mesta av det som hittades har ett sentida ursprung, en del annat som ex. brynet som hittades i det översta lagret (som bestod av mjäla/finsand med stort inslag av trärester) har osäker datering (ett liknande bryne hittades under hösten 2015 vid undersökning av Raä 42, en fångstgrop i Vigdan, Ådals-Lidens socken).

Figur 14. Bilder på fynd av pärla (fyndnr3), sländtrissa (fyndnr 2) och keramik (fyndnr23).

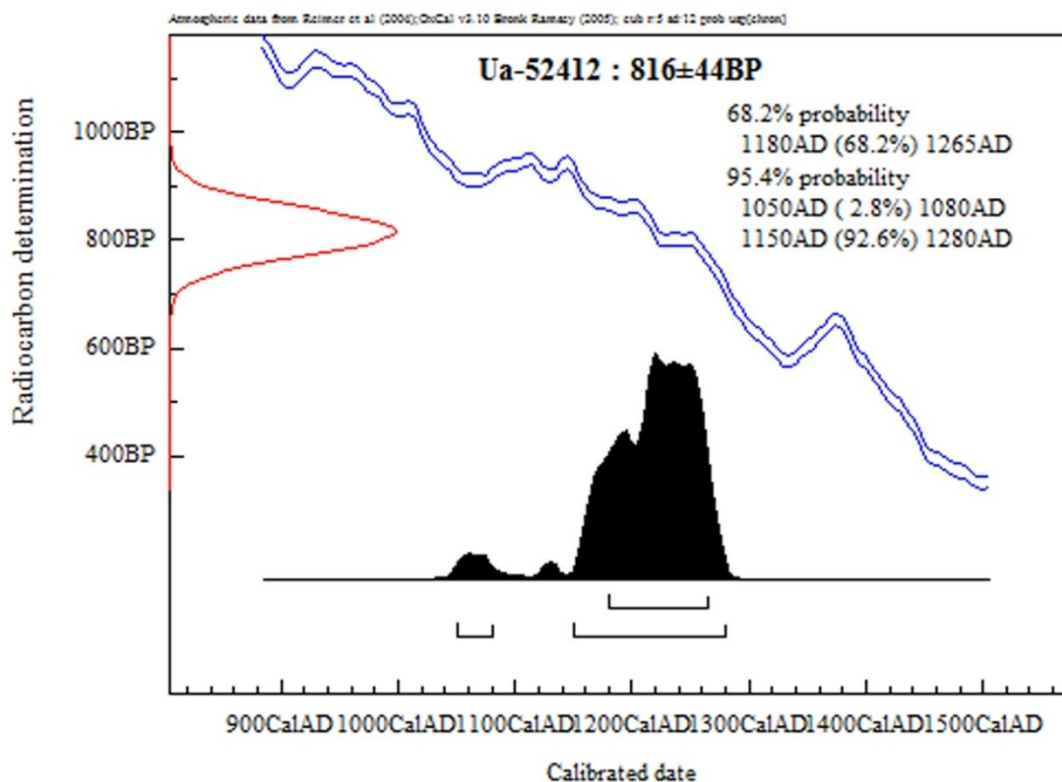

Figur 15. Knapp med fyndnr 45 hittad under kyrkgolvet vid sanering.

C-14 analys

Flera brända ben hittades i anslutning till ett kol och sotlager som förmodades vara rester efter en brandgrav.

Ett prov av ett hårt bränt ben (falang av gris) analyserades vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Med 68, 2 % sannolikhet dateras benet till perioden 1180-1265 e.Kr. Med 95;4 % sannolikhet dateras benet till 1050-1080 e.Kr. (2,8% sannolikhet) och 1150-1280 e.Kr. (92,6% sannolikhet).

Figur 16. Kalibrering av C-14 analys av grisben.

Osteologiska analyser

En osteologisk analys genomfördes av Carina Olson, Sigtuna.

Inga köns- eller relevanta ålders- eller storleksbedömningar var möjliga att se. Snittspår hittades på ett revbensfragment av mellanstort däggdjur. Ett rörbensfragment verkar ha spår av bearbetning i form av en trubbig spets.

Bland de däggdjur som identifierats finns får/get och svin. I övrigt består materialet av mellanstora och stora däggdjur, ungulater (hov- och klövdjur) samt idisslare. De ben som identifierats till får/get kommer från kranium, bröstorg, framben och yttre extremiteter. Det identifierade svinbenet är en falang. Två rörbensfragment av obestämd fågel fanns också i materialet. Inget benfragment av människa har identifierats. Inte heller några fragment med "mänsklig" struktur. Allt verkar härröra från djur.

Makrofossil och vedartsanalys

Ett prov togs ur brandlagret för eventuella makrofossil och vedartsanalyser i framtiden.

Tolkning och diskussion

Vid besiktningen under kyrkgolvet som utfördes 4/9-2015 av Murberget och Länsstyrelsen noterades ett sandigt lager med inslag av träspån i markytan. Det märkliga var att inga rester efter ben eller kalkbruk/puts kunde iaktas, vilket annars är vanligt förekommande i kyrkor. Möjligen berodde frånvaron av ben, kalkbruk/puts på att ett sandigt lager påförts i samband med uppförandet av den nya kyrkan 1852. Vid besiktningen kunde inga murrester annat än de befintliga ses under kyrkgolvet vilket stödjer teorin om ett påfört sandlager.

Undersökningen påvisade fynd från omkring 300-talet e.Kr. fram till historisk tid. De äldsta fynden representeras av en glaspärla, sländtrissa och ornerad keramik, uppenbarligen från en skadad grav från 300 -400-talet e.Kr. Ett grisben C-14 daterades till 1150-1280 e.Kr. Från historisk tid fanns spikar, psalm böcker och tidningsresterhästskosöm, sintrat material, tegelfragment, fönsterglas och en järnplåt mm. Material som skärviga stenar, tegelbitar, järnfragment, fragment av kopparlegering, smidesslagg har är mer svårdaterade.

C-14 analysen av grisbenet är intressant då dateringen med stor sannolikhet sammanfaller med den medeltida kyrkans uppförande. Frågan är om benet kan sättas samman med kosthållningen på en samtida gård, prästgård eller arbetslaget som uppförde kyrkan?

Kyrkan är med stor sannolikhet byggd på ett järnåldersgravfält.

Den undersökta ytan motsvarar omkring 1,6 promille av kyrkobyggnadens yta och fynden av gravmaterialet i 1- metersrutan kan kanske förklaras med otrolig tur. Alternativt utgör den grävda ytan en ganska representativ bild av vad som finns under golvet- ett förstört gravfält.

Vid framtida ingrepp i marken under kyrkgolvet är det viktigt att dokumentera eventuella murrester från den medeltida kyrkan och gravar från både järnålder och medeltid.

Det skulle vara mycket intressant att använda markradar såväl inne i kyrkorummet som utanför murarna för att lokalisera den medeltida kyrkans murar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-6705-15

Länsmuseets dnr: 2015/315

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Kramfors

Socken: Styrnäs

Fastighet: Styrnäs Kyrkojord 1:3

Kartblad: 18 H 9j

Undersökt yta: 0,8 m².

Belägenhet för kyrkan i Sweref 99 TM: X 6998 380 Y 640 010.

Höjd över havet 20-25 meter.

Undersökningstid: 17-18/9-2015.

Personal från Murberget Länsmuseet Västernorrland: Ola George.

Arkeologistudenter: Malin Franzén från Umeå Universitet, Ole Alexander Dyrli Husby och

Andreas Alsaker från NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Rapportsammanställning: Ola George.

Fynden konserverades av Acta Konserverings Centrum AB.

Osteologisk analys: Carina Olson, Sigtuna.

C-14 analyser: Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, konserveringsrapport, fotografier, dagböcker mm förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

Referenser

Colléen, H. Norrlands kyrkliga konst under medeltiden.

Ekman, K. 1928. Styrnäs. Anteckningar om gammalt och nytt.

Grundberg, Leif 2005a. Torsåker, Björned och kyrkorna. Möten mellan hednisk och kristen kult. *Stora Ådalen. Kulturmiljö och dess glömda förflutna. Styresholmsprojektet – en monografi*. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XXVII 2005. Sundsvall.

Kyrkobyggnader 1760-1860. Del 4. Härjedalen, Jämtland, Medelpad och Ångermanland. Riksantikvarieämbetet. Sveriges kyrkor. [1998].

Bilaga 1. Fyndlista

Fyndnr	Fynd	Mått i mm	Antal	Vikt i g	Skikt	Kommentar	Kasserad
1	Bryne	146 x 49 x 20,5	1	174,3	Översta lagret bestående av finsand/mjåla med spån	Oklart om det är ett bryne fr med aknytning till snickerier i kyrkan eller förhistoriskt	
2	Sländtrissa av sten	42,5-43,5 i diameter, tjocklek 9	1	23,4	1,15 meter under golvet överkant i sot och kollager i västra delen av rutan	Hålet är 8 mm i diameter	
3	Glaspäråla	Diameter 7,4, tjocklek 9,1	1	0,5	1,15 meter under golvet överkant, sydöstra delen av rutan	Turkos glaspäråla med midja. Hålet 3,5 mm	
4	Flinta	33,5 x 26,5 x 9,5	1	4,1	1,15 meter under golvet överkant	En yta ser ut att vara slipad, möjligen resta av flintyxa?	
5	Flinta	23 x 16,5 x 10,6	1	3,1	1,15 meter under golvet överkant, sydöstra delen av rutan		
6	Spik	89,5 x 6,5 x 6, skallen 19,5 x 18,5 x 4,5	1	18,4	1,1 meter under golvet överkant, sydöstra delen av rutan	I överkant av brandlagret	
7	Fragment av kopparlegering	57,2 x 6 x 2,5	1	1,7	1,15 meter under golvet överkant, sydöstra delen av rutan		

8	Järnfragment	93 x 19 x 14	1	33,8	1,15 under golvets överkant i sot och kollager i västra delen av rutan	Vid sländtrissan	
9	Järnfragment	70 x 25 x 8	1	13,4		Möjligen knivblad. Från brandlagret	
10	Knivegg	39 x 10 x 4,5	1	3,8		Troligen från brandlagret	
11	Fragment av kopparlegering	28 x 15,5 x 3,5	1	4,6		Troligen från brandlagret	
12	Järnfragment	67 x 19,5 x 4	1	12,2	1,15 meter under golvets överkant		
13	Järnfragment	33,5 x 15 x 4	1	3,8	1,15 meter under golvets överkant		
14	Järnfragment	Diameter 11-13. längd 60	1	22	1,15 meter under golvets överkant		
15	Knivbladsfragment	11,742 x 19 x 8,5	1	11,7	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		
16	Järnfragment	35,5 x 21,5 x 4,5	1	5,7	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		
17	Smidesslagg	25,5 x 14 x 10,5	1	3,7	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		
18	Spikfragment	47 x 8 x 5	1	4,8	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		x

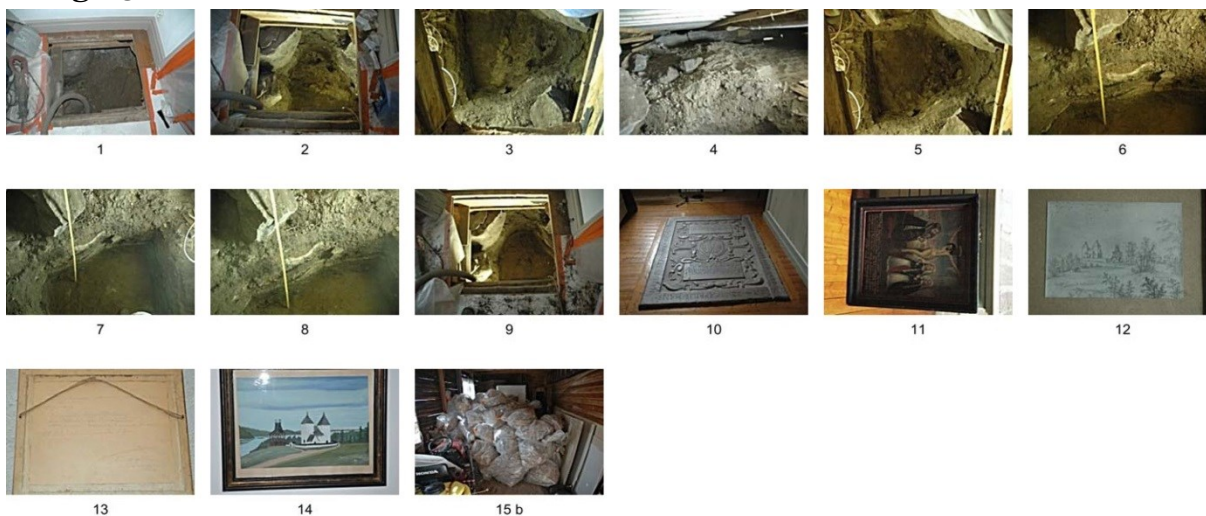
19	Spikfragment	25 x 10 x 7, skallen 20 x 18,5 x 8	1	8,2	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		x
20	Järnfragment	43 x 13,5 x 9	1	17,5	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan		x
21	Järnfragment	48,5 x 16,5 x 12,5	1	34,1			x
22	Knapp	Diameter 17, tjocklek 6	1	1,2		Ihålig. Från historisk tid. Kopparlegering	x
23	Keramik	39 x 33 x 5	2	8,3	1,15 meter under golvets överkant, sydöstra delen av rutan	Ornerad keramik	
24	Tegel	31 x 23 x 15	9	21,3			x
25	Spik		10	74		Sentida men inte moderna	x
26	Spikfragment		5	29,6			
27	Hästskosöm	Ursprunglig längd 47 x 8 x 7, skallen 15,5 x 4,5 x 10	1	7,7		Gammeldags söm medrektangulär skalle	x
28	Tegel	58 x 54 x 34,5	1	69,6	1,2 meter under golvets överkant, i östra delen av rutan i sotlager		x
29	Järnplåt	45 x 33 x 2,5	1	13		Funnen i dumphögen vid sällning	
30	Sintrat material	32 x 20 x 18	1	5,2			
31	Fönsterglas		96	111			x
32	Flinta	15 x 13 x 6	1	1,3			

33	Ben	270 x 32 14	2	75,1		Funnen vid genomgång av säckar från saneringen	
34	Ben					Östra delen av rutan	
35	Ben				1,15 meter under golvet överkant	Östra delen av rutan	
36	Ben				1,2 meter under golvet överkant	Västra delen av rutan	
37	Ben				1,3 meter under golvet överkant	Från hela rutan	
38	Ben				1,2 meter under golvet överkant	Från sotlagrets topp. Östra delen av rutan	
39	Ben					Från brandgraven	
40	Ben				1,15 meter under golvet överkant	Från södra delen av rutan	
41	Ben				1 meter under golvet överkant	Undre skräplagret	
42	Ben				1,1 meter under golvet överkant		
43	Ben					Från brandlagret	
44	Ben				1,15 meter under golvet överkant	Från sydöstra delen av rutan	
45	Knapp	Diameter 36,5 mm. Tjocklek 4 mm	1	6,0		Knapp av bronsliknande metal. Riddarmotiv. Funnen av Okab's personal vid sanering under golvet intill sydöstra hörnet, alldeles intill muren av långhuset, där fanns även ben	

Bilaga 2. Fotolista

Fotonr	Motiv	Fotograferat från
1	Hålet i golvet	Öster
2	Provrutan då 30-40 cm jord grävts bort	Öster
3	Provrutan då 30-40 cm jord grävts bort	Öster
4	Ytan söder om schaktet	Norr
5	Provrutan då 40- 50 cm jord grävts bort och delar av sotlagret är synligt	Öster
6	Profilbild av södra delen av rutan tagen snett uppifrån	Norr
7	Profilbild av södra delen av rutan tagen snett uppifrån	Norr
8	Profilbild av södra delen av rutan tagen snett uppifrån	Norr
9	Provrutan då cirka 80 cm jord grävts bort och det naturligt avsatta sandlagret är synligt	Öster
10	Gravhäll inne i sakristian	Söder
11	Tavla inne i sakristian	
12	Teckning av Styrnäs medeltida kyrka	
13	Baksidan av teckning av Styrnäs medeltida kyrka	
14	Målning av Styrnäs medeltida kyrka	
15	Säckarna med material från saneringen	

Bilaga 3. Fotoark

Bilaga 4. Osteologisk analys

OSTEOLOGISK UNDERSÖKNING AV BEN FRÅN STYRNÄS KYRKA, STYRNÄS SOCKEN, ÅNGERMANLAND.

Av FD Carina Olson

På uppdrag av antikvarie Ola George, Murberget Läns museet Västernorrland, har en osteologisk undersökning av ben från Styrnäs kyrka utförts. Benen är mestadels hårt vitbrända och starkt fragmenterade, med en snittvikt på 0,3 gram. Den totala vikten är 140,13 gram och antalet fragment är 356. Den relativt starka fragmenteringen har försvårat identifieringen av benen, varför endast 37 % baserat på antal, eller 67 % viktmässigt, kunnat identifieras till art, grupp av arter eller benslag.

Inga köns- eller relevanta ålders- eller storleksbedömningar har varit möjliga. Snittspår har hittats på ett revbensfragment av mellanstort däggdjur. Ett rörbensfragment verkar ha spår av bearbetning i form av en trubbig spets, 1,7 cm lång med en diameter på 4 mm. Den hittades i ett lager som kan tillhöra en brandgrav.

Den osteologiska analysen har utförts med hjälp av undertecknads egen komparativa samling samt den komparativa samlingen vid Osteologiska forskningslaboratoriet, Stockholms Universitet.

Benmaterialet fördelas på antal och vikt enligt nedan (Tabell 1):

Art	Antal	%	Vikt i g	%
får/get	10	3	14,82	10,5
svin	1	0,3	0,37	0,3
liten idisslare	1	0,3	0,05	< 0,1
stor idisslare	3	0,8	17,67	13
liten ungulat	4	1,1	2,68	2
liten/stor ungulat	3	0,8	2,07	1,5
stor ungulat	1	0,3	3,45	2
mellanst däggdjur	62	17,4	24,77	18
mellst/stort däggdjur	40	11,1	27,69	19,7
stort däggdjur	8	2	5,78	4
obest	222	62	40,78	29
Totalt	356	100	140,88	100

Tabell 1. Artlista inklusive antal fragment, vikt och procentuell fördelning

Bland de däggdjur som identifierats finns får/get (*Ovis aries/Capra hircus*) och svin (*Sus scrofa*). I övrigt består materialet av mellanstora och stora däggdjur, ungulater (hov- och klövdjur) samt idisslare. De ben som identifierats till får/get kommer från kranium, bröstorg, framben och yttre extremiteter. Det identifierade svinbenet är en falang. Två rörbensfragment av obestämd fågel fanns också i materialet. Inget benfragment av människa har identifierats. Inte heller några fragment med ”mänsklig” struktur. Allt verkar härröra från djur.

Den anatomiska spridningen av benfragmenten visar att bland de ben som kunnat bestämmas till kroppsdel så dominerar fragment från extremiteter, bröstorg och postkraniala fragment. Endast 11 fragment har konstaterats vara kraniedelar (Tabell 2).

Art	kranium	rygggrad	bröstorg	framben	hand	fot	hand/fot	extremit	postkran	obest	Summa
får/get	4		1	1	1	2	1				10
svin							1				1
liten idisslare	1										1
stor idisslare	3	1									4
liten ungulat			4								4
liten/stor ungulat			3								3
stor ungulat									1		1
mellanst däggdjur	4	2	25					17	14		62
mellst/stort däggdjur								31	8	1	40
stort däggdjur								8			8
obest	2							7	14	199	222
Totalt	11	2	33	1	1	2	2	63	37	200	356

Tabell 2. Anatomisk fördelning av benfragmenten

Spridningen av art eller grupp av arter inom de olika områdena på platsen, förutom brandlager/grav, visar att de flesta kommer från den östra och sydöstra delen (Tabell 3)

Art	Hela rutan	Sydöstra del	Södra delen	Västra delen	Östra delen	Summa
får/get			4		2	6
svin					1	1
liten idisslare	1					1
stor idisslare					4	4
liten ungulat			3		1	4
liten/stor ungulat					3	3
stor ungulat			1			1
mellanst däggdjur		8	10	1	19	38
mellst/stort däggdjur	3	10	1	1	13	28
stort däggdjur					6	6
obest	11	32	14		74	131
Totalt	15	50	33	2	120	223

Tabell 3. Art/grupp av arter fördelat på utgrävningsplatsens olika områden exkl. brandlager/grav

Förbränningsgraderna av fragmenten varierar något även om flertalet är hårt vitbrända. De hårdast brända fragmenten (6) finns i alla områden, men är flest i brandlagret/graven och den östra delen (Tabell 4).

Förbränningsgrad	Brandlager /grav	Hela rutan	Sydöstra delen	Södra delen	Västra delen	Östra delen	Summa
1 eldpåverkat	1			1		20	22
2 lätt bränt	5	1	1			32	39
3 helt svartbränt	10			2		4	16
4 delvis vitbränt	20	1	7				28
5 nästan helt vitbränt	2	1				7	10
6 vitbränt	93	11	42	30	2	59	237
obränt	2	1				1	4
Totalt	133	15	50	33	2	120	356

Tabell 4. Förbränningsgrad per område

Sammanfattningsvis så har få ben kunnat artbestämmas, de flesta är relativt starkt fragmenterade och hårt vitbrända. Trots att utgrävningsplatsen ligger intill Styrnäs kyrka och troligen på gammalt begravningsområde med bl. a. brandlager så har inga ben av människa hittats.

2015-11-10

FD Carina Olson
Torbjörns väg 2B
19340 SIGTUNA

Mobil: 070-5669454
E-post: jancar.olson@tele2.se

Bilaga Styrnäs kyrka, databas

Kontext	Nivå	Beskrivn	Antal	Vikt	Förbr	Cortex	Storlek	Klass	Art	Anatomi	Benslag	Bendel
Östra delen			1	1,78		B	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			1	0,86	1	B	C	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			1	0,31	1	B	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			8	1,65	1	B	B	DD	obest	postkran	obest	
Östra delen			3	1,61	1	B	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			1	0,53	1	C	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			3	2,96	1	C	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			3	2,07	1	B	C	DD	liten/stor ungul	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			3	2,91	2	B	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			1	0,45	2	B	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			10	0,53	2		A	DD	obest	obest		
Östra delen			17	3,74	2		B	DD	obest	obest		
Östra delen			5	1,87	5	C	C	DD	stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			1	1,09	5	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			1	2,33	5	B	C	DD	mellst/stort DD	obest		
Östra delen			1	0,48	6	B	B	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			6	4,73	6	B	C	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen			4	0,9	6	A	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			1	0,83	6	B	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen			10	1,66	6		B	DD	obest	obest		
Östra delen			14	0,69	6		A	DD	obest	obest		
Östra delen			1	0,79	6		B	DD	stor idisslare	rygggrad	vert lumb	
Östra delen			1	0,38	6		B	DD	mellanst DD	rygggrad	vert	
Östra delen			1	0,97	6	B	B	DD	får/get	bröstkorg	revben	cap+corp
Östra delen			1	0,37	6		B	DD	svin	hand/fot	phal2	hel
Östra delen			1	3,04	6	B	B	DD	får/get	fot	talus	näst hel
Östra delen			2	2,92	6	B	B	DD	obest	extremit	rörben	diaf
Östra delen			2	0,48	6		B	DD	obest	obest		
Östra delen			3	16,88	3		C	DD	stor idisslare	kranium	mandibula	frag
Östra delen			1	0,09	6		A	DD	obest	obest		
Östra delen	-1,15		1	1,38	6	B	C	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen	-1,15		1	0,22	6	A	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Östra delen	-1,15		1	1,03	6	A	B	DD	liten ungulat	bröstkorg	revben	corp
Västra delen	-1,2		1	0,11	6	B	B	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
Västra delen	-1,2		1	0,25	6	B	C	DD	mellst/stort DD	postkran	revb/rörb	
Hela rutan	-1,3		1	1,43	4	B	C	DD	obest	postkran		
Hela rutan	-1,3		1	0,4	5	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Hela rutan	-1,3		1	0,05			B	DD	liten idisslare	kranium	dentes	emalj
Hela rutan	-1,3		1	1,32	2	C	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Hela rutan	-1,3		8	0,83	6		A	DD	obest	obest		
Hela rutan	-1,3		2	0,72	6		B	DD	obest	obest		
Hela rutan	-1,3		1	0,6	6	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	1	0,31	6		B	DD	obest	kranium?	skalltak?	
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	1	0,05	6	A	A	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	1	2,71	3	C	C	DD	stort DD	extremit	rörben	diaf
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	1	0,2	2		B	DD	obest	obest		
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	2	0,22	6		B	DD	obest	obest		
Östra delen	-1,2	sotlagr topp	6	0,38	6		A	DD	obest	obest		
?	?	brandgraven	1	0,13	6		B	DD	mellanst DD	rygggrad	kota	corp.epif
?	?	brandgraven	2	0,39	6	B	B	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	2	1,25	6	B	C	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	2	0,25	6	A	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp

Kontext	Nivå	Beskrivn	Antal	Vikt	Förbr	Cortex	Storlek	Klass	Art	Anatomi	Benslag	Bendel
?	?	brandgraven	2	0,28	6	B	B	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandgraven	3	1,58	6	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	2	1,2	6	C	B	DD	stort DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	1	0,08	6	A	A	FÅ	obest	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	1	0,25	6	B	B	FÅ	obest	extremit	rörben	diaf
?	?	brandgraven	2	0,66	4		B	DD	obest	postkran		
?	?	brandgraven	2	0,22	5		A	DD	obest	postkran		
?	?	brandgraven	4	2,31	6	B	B	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandgraven	21	5,41	6		B	DD	obest	obest		
?	?	brandgraven	9	0,78	6		A	DD	obest	obest		
?	?	brandgraven	1	0,17	6		A	DD	obest	kranium	neurocran	
?	?	brandgraven	1	0,27	6	B	B	DD	får/get	framben	humerus	diaf dist
?	?	brandgraven	1	3,99			B	DD	får/get	kranium	dentes	M3 max
?	?	brandgraven	1	2,09			B	DD	får/get	kranium	dentes	M1 max
?	?	brandgraven	1	0,24	6		B	DD	obest	postkran	rörben	diaf
Södra delen	-1,15		5	2,05	6	B	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Södra delen	-1,15		1	0,64	1	B	B	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
Södra delen	-1,15		1	0,13	6	B	A	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
Södra delen	-1,15		2	0,97	6	B	B	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
Södra delen	-1,15		2	1,03	6	B	B	DD	liten ungulat	bröstkorg	revben	corp
Södra delen	-1,15		8	1,8	6		B	DD	obest	obest		
Södra delen	-1,15		6	0,35	6		A	DD	obest	obest		
Södra delen	-1,15		1	3,45	3		B	DD	stor ungulat	postkran	rörb/bäck	
Södra delen	-1,15		1	1,92	3	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
Södra delen	-1,15		1	2,26	6	B	B	DD	får/get	hand	Mc3+4	diaf
Södra delen	-1,15		1	0,64	6		B	DD	får/get	kranium	proc zyg	
Södra delen	-1,15		1	0,58	6	B	B	DD	får/get	fot	Mt3+4	diaf
Södra delen	-1,15		1	0,35	6		B	DD	mellanst DD	kranium	mand	proc musc
Södra delen	-1	und skräplagr.	1	0,62	6	A	B	DD	liten ungulat	bröstkorg	revben	corp
Södra delen	-1,1	under golvet	1	0,67	6	B	B	DD	får/get	hand/fot	phal2	näst hel
?	?	brandlager	4	0,63	6	A	B	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandlager	1	0,55	6	B	C	DD	mellanst DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandlager	1	0,29	6	B	B	DD	mellanst DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandlager	8	0,23	6		A	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	20	4,13	6		B	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	3	1,17	6		C	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	2	1,15	4	A	C	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
?	?	brandlager	3	0,68	4	B	C	DD	mellst/stort DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandlager	7	0,13	4		A	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	1	0,15	4	B	B	DD	mellst/stort DD	postkran	revb/rörb	
?	?	brandlager	4	0,86	4		B	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	1	0,74	4		C	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	3	0,08	3		A	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	4	0,91	3		B	DD	obest	obest		
?	?	brandlager	3	2,79	2	B	C	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandlager	2	0,59	2	B	B	DD	mellst/stort DD	extremit	rörben	diaf
?	?	brandlager	1	0,06	1	A	B	FÅ	obest	extremit	rörben	diaf
?	?	brandlager	3	1,86	3		B	DD	mellanst DD	kranium	mand	corpus
?	?	brandlager	1	0,31	6		B	DD	får/get	kranium	premax	
?	?	brandlager	2	1,16	6		B	DD	obest	extremit	rörben	diaf
Sydöstra del	-1,15		1	0,13	6	B	A	DD	mellst/stort DD	postkran	revb/rörb	
Sydöstra del	-1,15		1	0,41	6	B	C	DD	mellst/stort DD	postkran	revb/rörb	
Sydöstra del	-1,15		4	0,36	6	B	A	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp
Sydöstra del	-1,15		3	0,25	6	A	B	DD	mellanst DD	bröstkorg	revben	corp

Bilaga 5. Tidningsartikel

**TIDNINGEN
ÅNGERMANLAND**

4 | **Nyheter**

Hemab tar emot radioaktiv aska

■ 30 000 ton flyttas från Utansjö till Älandsbro

Tips: 0611-72006, 72006@allehanda.se, sms 72006 Tisdag 22 september

6 | **Nyheter**
500 vilt-olyckor hittills i år

7 | **Nyheter**
Kyrkotjuv inför rätta på nytt

13 | **Nyheter**
Guillou: "Anlita en dyr advokat och stäm dem"

18 | **Sport**
Emma drömmer om guld

21 | **Nöje**
Veronika ställer upp i Bachelor

FOTO: ERIK ÅMELL

5 | Gravfynd

Arkeologen Ola George hittade intressanta saker när han förra veckan gjorde en utgrävning under golvet till Styrnäs kyrka. I resterna av en järnåldersgrav fann han bland annat en sländtrissa, ett föremål han bara funnit en gång tidigare sedan 1994.

22 | **Kultur:** Hon vann årets Berättar-SM

2 | **Ledare:** "Brist på jobbsatsningar i en budget med vänsterfokus"

Vädret - sidan 26

Pris:
25 kronor

**KÖP 2 PAR BETALA 50%
FÖR DET BILLIGASTE PARET!**

Gäller ej budgetpaket. Går ej kombinera med andra erbjudanden.

Vill du undersöka synen eller ögonen? Boka en Ögonhälsoundersökning!

We make it visible.

www.bergmansoptiksollefteå.se

**Bergmans
OPTIK**

Storgatan 63, Sollefteå • 0620-100 15

Mån-Fre 9.30-17.30. Lunch 13.00-14.00

Arkeologi | Hittade järnåldersgrav under Styrnäs kyrka

Ola George, antikvarie och arkeolog vid Murberget/länsmuseet Västermorland, betecknar fornyfunden under Styrnäs kyrka som mycket intressanta.

FOTO: ERIK ÅMELL

Järnåldersgraven under Styrnäs kyrka.

Fynd från järnåldersgraven: en glaspärla, en sländtrissa av sten och en ornerad keramiskskärva från en bägere. FOTO: MURBERGET

Studenterna Andreas Alsaker och Ole Husby från Trondheims universitet sällar jordmassor från kyrkan.

Ett titthål in till järnåldern

STYRNÄS Flera mycket överraskande fornyfynd har gjorts vid en utgrävning i Styrnäs kyrka. Redan samma dag som man började gräva upptäcktes en järnåldersgrav under kyrkan.

Ola George, antikvarie och arkeolog vid Murberget/länsmuseet Västermorland, har under två dagar genomfört en mindre undersökning i Styrnäs kyrka. Han har samarbetet med studenter från universitetet i Umeå och Trondheim.

Syftet var att göra ett stickprov för att se vad som fanns i lagren under kyrkan. Detta med anledning av att

kyrkan är byggd ovanpå en tidigare medeltida kyrka och ett intressant fornyfynd av en knapp nyligen i kyrkan.

En öppning på en kvadratmeters yta och 1,2 meters djup gjordes i en del av kyrkan.

- Man kan kalla detta för ett titthål, men trots att vi bara undersökte en liten del av kyrkan stötte vi på fynd, säger Ola George.

Under kyrkan, nere i vad man tror är en grav från 300-400-talet efter Kristus, gjordes fynden; en sländtrissa för att spinna ull, en glaspärla samt ornerad keramik från ett tunnväggigt

Man kan kalla detta för ett titthål, men trots att vi bara undersökte en liten del av kyrkan stötte vi på fynd.
Ola George.

gods, vilket kan varit en dryckesbägare.

- Keramiken är ett högstatusföremål. En sländtrissa har jag i det här jobbet bara

hittat en gång tidigare sedan 1994, säger Ola George.

Genom att sälla de utgrävda jordmassorna genom ett metallnät har även andra fynd gjorts, som sot, kol och rester av brända ben. Detta kan tyda på att man funnit en del av en bålplats.

- Själva graven har förstörts sedan olika lager har blivit omrörda.

Trots att fynden under kyrkan är intressanta var det inte helt oväntat att något skulle påträffas. Sedan tidigare är det känt att det finns gravfält från äldre tid runt kyrkan. I själva kyrkan vet man bland annat att stormannen Hans Peder

Månsson-Blixt sedan 1632 ligger begravd tillsammans med sina fruar.

De fynd som gjorts ska nu tas om hand för att tvättas, analyseras mer exakt samt konserveras. En rapport ska sedan sammanställas som kommer att presenteras på Murbergets hemsida.

Ett beslutsunderlag ska sammanställas för att länsstyrelsen ska få ta ställning till vad som ska hända i fortsättningen. Ola George tror dock inte att det blir någon fortsättning med en större utgrävning i Styrnäs kyrka.

- Som arkeolog vill man alltid veta mer, men jag tror

att vi kommer att lämna detta som det är.

Vad gäller fyndet av en knapp med en bild av en riddare fortsätter arbetet för att nå klarhet med dess ursprung.

- Vi har ställt frågor om knappen på olika håll, bland annat till museum i England, berättar Lena Hermansson, kultursekreterare i Kramfors kommun.

Text
Erik Åmell
060-717164
erik.amell@nitmedia.se